L'eix comercial de Lleida: diferents elements d'interès patrimonial

Josep Manuel Martínez París
Llicenciat en Història

pàg. 15-22

RESUM

A l'Eix Comercial de Lleida encara hi ha diferents elements patrimonials insuficientment coneguts. L'article presenta el cas de la Casa Vilaplana-Meca, que, malgrat la seva destacada rellevància històrica, ha sofert un procés d'*erosió per ocultació*. Es parla també del Celler del Rei, amagat en les darreres dècades i molt desconegut. Per contra, altres vestigis medievals recentment recuperats es posen en relació amb el seu context històric, per tal d'obtenir-ne una correcta percepció. Diferents arcs gòtics són relacionats amb l'antic hospital fundat pel cavaller Pere Moliner. En relació amb la Casa Moliner-Gomar, s'aconsegueix identificar un conjunt de restes de les èpoques medieval i moderna com a pertanyents a la residència d'aquell llinatge de l'elit local lleidatana. Donar a conèixer i posar de relleu el valor d'aquest patrimoni urbà és l'objectiu del present article.

PARAULES CLAU

Barri Antic de Lleida, Josep Lladonosa, urbanisme, patrimoni, vestigis medievals.

ABSTRACT

In the historical district of Lleida still remains unknown heritage. The article explains the case of Vilaplana-Meca house. Despite its brilliant historical significance this building has experienced a process of concealment. It is also presented the King's Cellar (Celler del Rei), hidden in the last decades and very unknown, too. By contrast, other medieval remains recently recovered, are connected to its historical context in order to get a complete perception of them. Different Gothic arches are related to the old hospital founded by the knight Pere Moliner. Besides, in the Moliner-Gomar house a set of medieval and modern remains are identified as part of the residence of this outstanding lineage of Lleida. Raise awareness and highlight the value of this urban heritage are the main goals of this paper.

KEYWORDS

Lleida's historic district, Josep Lladonosa, urbanism, heritage, medieval remains.

INTRODUCCIÓ

Com en moltes altres ciutats històriques, l'evolució de Lleida transcorre des de fa segles entorn de les següents dicotomies: destrucció/construcció, degradació/reforma, oblit/troballa, ocultació/recuperació, antic/nou, desvalorització/rehabilitació, funció/modificació, etc. Interpretar l'urbanisme i patrimoni del Barri Antic requereix, doncs, tenir presents aquests condicionants que, de vegades, han arribat a dificultar una correcta percepció i coneixement d'elements patrimonials que encara es conserven, com tindrem ocasió de comprovar.

L'anàlisi d'aquestes qüestions té en les publicacions de l'historiador Josep Lladonosa la seva base fonamental. Ell va ser un gran coneixedor, defensor i divulgador de l'urbanisme històric i del patrimoni local, tal com es percep al llarg de la seva obra, especialment en la *Història de Lleida* i en *Las calles y plazas de Lérida a través de su historia*. En aquesta darrera va recollir gran riquesa de dades i detalls que permeten imaginar com va ser la Lleida del passat, fet que la converteix, sens dubte, en la més extensa i detallada interpretació que mai s'hagi fet sobre l'evolució de l'urbanisme històric de la ciutat.[1] Tan magna obra va ser reeditada —traduïda al català— per la Paeria l'any 2007. Els que han prosseguit amb l'estudi de l'organització de la ciutat medieval reconeixen l'aportació essencial de Lladonosa (Bolòs 2008: 15).

Però durant les quatre dècades que han seguit a la publicació d'aquesta obra s'han succeït molts canvis en relació al Centre Històric. A més a més de tot el que ha anat apareixent i documentant-se a nivell subterrani,[2] s'ha produït la descoberta o rehabilitació d'antigues restes medievals en moltes botigues, amagades durant segles en la major part dels casos.[3] Han aparegut noves dades històriques i testimonis gràfics i documentals,[4] mentre que, en un sentit contrari, s'han donat també processos d'ocultació i/o oblit d'alguns elements patrimonials encara fàcilment identificables en temps de Josep Lladonosa.[5] Per tot això, es presenten aquí diferents elements patrimonials de Lleida, d'interès, però insuficientment coneguts o estudiats. Donar a conèixer i posar de relleu el valor d'un patrimoni urbà oblidat i força desconegut, és l'objectiu del present article.

> Donar a conèixer i posar de relleu el valor d'un patrimoni urbà oblidat i força desconegut és l'objectiu del present article

CASA VILAPLANA-MECA[6]

L'edifici de Miró Electrodomèstics, ubicat al núm. 35 del carrer Major, també és conegut d'una altra manera: Casa Meca, en referència al cognom d'un dels seus il·lustres propietaris. Pot semblar estrany, en un primer moment, que aquest immoble de l'Eix Comercial —aparentment sense gaire interès— mereixi ser considerat aquí com a susceptible d'interès patrimonial, atès el seu aspecte exterior actual, conseqüència de l'ocultació de la seva antiga fesomia. Un procés d'emmascarament ja en marxa des del segle XIX, com a mínim, i que es va accelerar greument a partir dels anys quaranta del segle XX pels usos comercials que ha tingut. Però, com ara es veurà, aquest immoble té una història i uns valors arquitectònics que en justifiquen plenament la conservació, la rehabilitació i la recuperació.

Un primer tret que ja denota quelcom de diferent respecte de molts altres edificis de la zona és l'amplitud de la seva façana, notable en comparació al que resulta habitual al Carrer Major.[7] La casa ocupa una gran parcel·la al cor de l'antiga ciutat medieval, cosa que indica clarament la seva rellevància respecte a la majoria de les cases del centre històric, que acostumen a presentar parcel·les estretes de façana i allargades en el seu fons (Lladonosa 2007: 237; Bolòs 2008: 39-40).

A més a més, en l'àmbit patrimonial, la casa compta amb un conjunt d'arcades gòtiques —que en els darrers anys ha quedat amagat al públic a causa del tancament comercial de la planta inferior —, d'entre les més destacables del carrer Major. Situades al nivell del riu i de l'avinguda Blondel aquestes antigues restes testimonien l'origen medieval de l'immoble, malgrat que, a les altres plantes, successives reformes i transformacions hagin fet desaparèixer els interiors medievals.[8]

Trobem altres evidències que confirmen la significació històrica d'aquest immoble entre els segles XV i XX. Segons Lladonosa, ja al

[1] Frederic Vilà, catedràtic d'història de l'art, afirma sobre aquesta obra de Lladonosa: «Descriu cada detall físic, cada element, cada perfil, cada indret tot absolutament tot. Josep Lladonosa està veient —i fa veure al lector— la Lleida medieval, en una mena d'experiència al·lucinant, travessant el túnel del temps» (Vilà 1982: 16).

[2] El Servei d'Arqueologia de la Paeria ha portat a terme aquesta tasca de recerca arqueològica (Oliver i Prim 1995). El seu web conté informació sobre les diferents intervencions http://www.paeria.es/arqueologia/articles/pagina1.htm [Consulta: 3 maig 2016].

[3] L'estiu de 2015 es va produir un dels darrers casos de retrobament i recuperació de vestigis medievals. Ens referim als murs amb arcs gòtics i una porta de mig punt apareguts durant el condicionament de la cafeteria La Impremta (Martínez 2015a).

[4] Un exemple el trobem en la identificació que vaig fer el juliol de 2015 d'una fotografia antiga recentment pujada a la xarxa —que només constava com a feta a Lleida «a prop del Castell»— i que en realitat corresponia a l'antic Palau dels Desvalls. Un palau desaparegut durant la Guerra Civil i del qual fins llavors només es coneixien diferents dibuixos publicats per Josep Lladonosa (Martínez 2015b).

[5] El pas del temps, la pèrdua progressiva dels seus habitants tradicionals, el tancament i obertura de diferents botigues, juntament amb les obres i reformes que s'han fet en els diferents edificis, han contribuït també a diluir aquesta memòria.

[6] Lladonosa fa servir els termes Casa Meca (Lladonosa 1974b: 67) i Casa Vilaplana (Lladonosa 2007: 237). D'aquí el nom compost que es fa servir en l'article.

[7] Dues publicacions parlen de les arcades medievals i restes monumentals de les botigues del Centre Històric: (Martín *et al.* 2007 i Company *et al.* 2015). No fan, però, referència específica a aquest conjunt d'arcades de l'immoble del carrer Major núm. 35.

[8] El Capítol de la Catedral de Lleida va administrar la Casa de Meca des de final del segle XVIII. Entre la documentació trobem evidències de les reformes interiors que es van portar a terme durant el segle XIX als pisos principals de la casa i que van suposar la fi de diferents elements medievals. En un compte de despeses datat el 31 desembre de 1853 s'anotà: «Per traure lo arch i fe lo cielo razo [sic] mans i materials ha pasat de mil rals», i en una altra carta de 8 de gener de 1858 es parla de la introducció de cairat i permòdols en la part interior de la casa, on hi havia «l'Arc del Geladeta». Vegeu Arxiu Capitular de Lleida (ACL), *Causa Pia de Meca*, PB_M3P2_C04 i PB_M3P2_C05, *Comptes*.

1429 apareix residint en aquell indret el mercader Manuel de Vilaplana, fundador d'un llinatge que va destacar dins l'elit lleidatana al llarg de les següents generacions (Lladonosa 2007: 214). Aquesta part del carrer Major formava part de la parròquia de Sant Joan, àrea en la qual a final de l'edat mitjana es concentraven bona part dels habitants més rics. L'any 1497, Manuel de Vilaplana, cavaller, es comptava entre el reduït grup de ciutadans amb més de 1.000 lliures de patrimoni (Bolòs 2008: 274). Els segles xvi i xvii, diferents fills dels Vilaplana estigueren presents durant 141 anys a la Paeria (Passola 1997: 348). Altres Vilaplana foren professors a l'Estudi General i canonges a la Seu de Lleida (Lladonosa 2007: 236-237). Durant la Guerra de Successió, a causa del seu austriacisme, la família va perdre la casa, que durant un temps va passar a ser hospital de la ciutat (1716) mentre l'Hospital de Santa Maria estava ocupat per l'exèrcit. Llavors els Vilaplana residien ja a Barcelona (Lladonosa 2007: 237).

Posteriorment, el casal fou habitat per un canonge de noble llinatge, Antoni de Meca, qui l'havia adquirit poc abans del 1785[9]. A la seva mort (abans del 1790) va passar mitjançant deixa testamentària al Capítol de la Catedral, juntament amb altres propietats, amb la finalitat d'establir una Causa Pia.[10] I, de fet, encara ara el Capítol Catedralici n'és el propietari. Sota la gestió dels canonges la casa fou habitada per personatges de tant relleu com el marquès de Blondel, governador de la ciutat.[11] A partir d'aquesta dada, inèdita fins ara, podem saber que va ser precisament aquest gran casal del carrer Major des d'on va ser impulsada la seva acció il·lustrada: la construcció del mur de la Banqueta, la finalització del Dipòsit de l'Aigua i el sistema de fonts públiques, el replantejament urbanístic de zones deshabitades, etc. (Lladonosa 1972-1974, vol. II: 526, 594, 641, 644-645, 649, 657, 663-664, 666, 690, 709-710 i 813).

Posteriorment la Casa Vilaplana-Meca fou la residència d'un destacat eclesiàstic, José Espiga i Gadea, arcedià de la Catedral, qui va adquirir gran protagonisme durant la Guerra del Francès.[12] A partir d'aquell moment va ser vocal per Lleida a la Junta Superior de Catalunya, diputat a les Corts de Cadis (1810-1812) i de la comissió que va redactar l'esborrany de la primera constitució espanyola (1812). A les Corts va exercir de líder d'un grup de fins a quaranta-cinc diputats progressistes. A l'inici del Trienni Liberal (juliol-agost de 1820) va arribar, fins i tot, a presidir les Corts (Casals 2010; Sánchez 2010). Durant l'ocupació napoleònica la Casa Vilaplana-Meca també va agradar al mariscal François Henriod —governador del corregiment de Lleida— qui, conjuntament amb un altre oficial francès, tenint ocupada i atemorida tota la ciutat, va aprofitar per adquirir-la el 2 de febrer de 1811 a un preu molt per sota del de mercat.[13]

De la importància que va mantenir en les dècades següents en són prova els usos a què va estar destinada. Entre els anys 1838 i 1842 va ser la seu de la Diputació (Lladonosa 1974b: 67), mentre que partir del 1842 s'hi instal·là una societat educativa, cultural i recreativa, anomenada el Liceo Artístico y Literario (Casals 2000: 219-225). Poc després apareix llogada com a seu del Govern Militar (Lladonosa 2007: 245), institució ubicada en aquest edifici almenys fins a la Guerra Civil. A final del xix, un dels personatges coneguts que va treballar-hi va ser Francesc Macià, llavors coronel d'enginyers.[14] La Casa, coneguda també llavors com a «casa del Arciprestre o del General» va ser mencionada l'any 1877 per Josep Pleyán de Porta en la *Guía-cicerone de la Ciudad de Lérida*, tot i que l'opinió de l'historiador decimonònic no va ser gaire positiva respecte als seus valors artístics (Pleyán de Porta 1877: 86-87).[15]

Sembla increïble, doncs, que després de tot aquest ric passat la Casa Vilaplana-Meca hagi arribat al segle xxi pràcticament oblidada i amb tantes alteracions, amb els seus valors patrimonials intrínsecs amagats i oblidats. Ens trobem davant d'un exemple clar d'erosió per ocultació, un procés comú a altres ciutats (Riaño 2013)

> *El olvido del patrimonio es la erosión de los edificios, que actúa en silencio. Un día desaparece una cosa, otro día desaparece otra* (...) *Hasta que un día no hace falta restaurar nada, porque el edificio no es ni la sombra de lo que fue. Es lo que los expertos llaman «erosión por ocultación».*

Pel que fa a la qüestió patrimonial, la primera transformació que en coneixem va ser l'increment de l'alçada, amb l'afegit d'un tercer pis,

[9] ACL, *Causa Pia de Meca*, PB_M3P2_C04, document datat el 2 de maig de 1785.

[10] El Capítol Catedralici de Lleida va entrar formalment a administrar la Casa Meca el 18 de desembre de 1790, segons referència feta el 1811 en una escriptura notarial signada pel notari Ignasi Turull en aquella data. Vegeu ACL, *Causa Pia de Meca*, PB_M3P2_C04. També *Colección legislativa de España. Sentencias del Consejo de Estado*, any 1866, p. 259.

[11] ACL, *Causa Pia de Meca*, PB_M3P2_C04, carta de 25 d'agost de 1787.

[12] ACL, *Causa Pia de Meca*, PB_M3P2_C04, Copia auténtica de testigos, any 1814.

[13] ACL, *Causa Pia de Meca*, PB_M3P2_C04, Venta de la casa, 2 de febrer de 1811.

[14] ACL , *Causa Pia de Meca*, PB_M3P2_C05, document del 21 de maig de 1892.

[15] El *gust artístic* del segle xix, subjectiu i molt influenciat pels corrents artístics del seu temps, no és, lògicament, el mateix que el que avui en dia permet avaluar el valor patrimonial que es dóna als edificis històrics. Sense marxar de Lleida trobem el següent cas, que exemplifica el que estem comentant: Pascual Madoz considerava també, parlant de l'antic palau episcopal del carrer Tallada, que «su arquitectura no tiene mérito artístico alguno» (Madoz 1850: 242). Per les imatges i dades recollides sobre aquest palau ja desaparegut hom pot comprovar que sí que presentava, des de la nostra perspectiva actual, valors patrimonials destacables (Martínez i Velasco, 2007: 321-327).

que encara no existia el 1716. Quant a la segona modificació, Lladonosa ens parla d'uns finestrals, que deurien quedar modificats en el moment en què es va posar de moda, durant el segle XVIII, l'obertura de balcons (Lladonosa 2007: 237). La comparació entre diferents fotografies permet resseguir-ne el procés d'ocultació. L'immoble encara apareix amb un aspecte força monumental als anys vint del segle passat, però que es va veure progressivament alterat i degradat en la seva aparença exterior fins arribar al seu estat actual.

En una postal del 1926 (fig. 1) encara es pot apreciar que, malgrat que als baixos ja s'hi havien instal·lant dos comerços, pervivia l'arquitectura històrica, amb un bell portal dovellat de pedra amb arc de mig punt. Els cinc balcons del primer pis, amb característiques tipològiques de finals de l'antic règim, presentaven encara en la seva base aquell conjunt de ferros forjats que embellien notablement la façana.[16] La segona imatge data dels anys cinquanta.[17] Les dos botigues, juntament amb l'entrada de la casa, s'han fusionat per donar lloc a un únic local comercial, els magatzems La Reconquista. S'ha produït l'ocultació de l'arc de la porta, a causa de la superposició de les rajoles emprades per a la decoració del local comercial. L'enrajolat va implicar, a més a més, una altra greu mutilació de l'aspecte monumental de la casa: l'eliminació de la forja que se situava a sota dels balcons del primer pis. La tercera fotografia és ben recent, del juny de 2015 (fig. 2). Després del tancament de La Reconquista, l'ample local va ser ocupat per Electrodomèstics Miró. Noves rajoles i rètols serviren per donar una imatge renovada al nou establiment comercial. Elements que, com veiem a la imatge, continuen emmascarant encara l'aspecte original d'un edifici amb una destacada trajectòria, cosa que dificulta la correcta percepció d'un element d'interès patrimonial i històric per a la ciutat de Lleida.

Fig. 1 - La Casa Vilaplana Meca (any 1926), quan era Govern Militar. Foto: col·lecció Alberto Velasco.

Fig. 2 - Estat de la Casa Vilaplana-Meca (any 2015).

Els esdeveniments dels darrers mesos evidencien fins a quin punt el procés d'erosió per ocultació i l'oblit han afectat la casa Vilaplana-Meca. L'edifici va saltar als mitjans de comunicació al febrer del 2015 per la petició dels seus propietaris, el Capítol de la Catedral de Lleida, d'iniciar el procés de ruïna, tot i que la Paeria ja assenyalava que no hi veia indicis per a aquesta declaració.[18] El 14 de juny de 2015 el diari *Segre* es va fer ressò de la seva importància patrimonial i històrica,[19] mentre que dos dies després, es va publicar en un portal web de les Terres de Lleida una carta al director que explicava el risc de desaparició de l'històric edifici així com quins eren els principals motius que justificaven una rehabilitació respectuosa.[20] El 25 de juny, el Centre d'Estudis Comarcals del Segrià va aprovar sumar-se a la defensa dels valors històrics i patrimonials de la Casa Vilaplana-Meca.[21] Uns mesos més tard, el 10 de novembre de 2015 aparegué la notícia que l'Ajuntament considerava que l'edifici no podia ser declarat en ruïna, tot i que el Capítol encara podia al·legar en aquell expedient. Finalment, el 31 de març de 2016 el diari *Segre* va informar de la denegació definitiva, per part de l'Ajuntament, de la sol·licitud de ruïna, i obligava a més a reparar l'edifici. Una decisió que hauria de permetre iniciar la recuperació d'un element patrimonial tan poc conegut com destacat en la història de la ciutat.[22]

EL CELLER DEL REI

Aquest element històric del carrer Major constitueix un altre cas evident d'ocultació i desmemòria patrimonial. Amb una gran volta de pedra, aquest celler medieval encara era ben visible a

[16] Trobem el mateix tipus de balcó forjat de finals de l'antic règim a la façana frontal de Casa Sauces, a la casa del carrer Cavallers núm. 33 o a la Casa Miarnau, dins de la mateixa ciutat de Lleida, edificis tots amb uns quants segles d'antiguitat. També a Cal Gort de Torrebesses o al Palau Montcada de Fraga. Així mateix, el Barri Gòtic de Barcelona està ple de balcons com aquests, caracteritzats per una alternança de diferents barrots llisos amb algun de tornejat.

[17] Consultable al blog de J. M. Mir «quinalafem»: http://quinalafem.blogspot.com.es/2011/10/65-memoria-grafica-digitalitzada.html [Consulta: 2 maig 2016]

[18] *Segre*, 26 de febrer de 2015, p. 6.

[19] *Segre*, 14 de juny de 2015, p. 19.

[20] http://www.lleida.com/carta-al-director/carrer-major-n-35-o-casa-vilaplana-meca-un-cas-de-ruina-del-patrimoni-historic [Consulta: 2 maig 2016]

[21] https://centrestudiscomarcalsegria.files.wordpress.com/2015/11/acta-assemblea-general-2015.pdf [Consulta: 2 maig 2016]

[22] *Segre*, 31 de març de 2016, p. 7.

principi dels anys seixanta del segle xx, tot i que llavors no gaudia de cap consideració especial atès que es feia servir com a magatzem de carbó. D'altra banda, el celler medieval estava encabit dins d'un edifici decimonònic, a causa de les pràctiques habituals durant el XIX de fer servir les restes pètries medievals com a fonament de molts dels nous immobles que es bastiren al centre històric de Lleida.[23] Una circumstància que feia, i fa encara, aparentment invisible des de l'exterior de l'edifici el Celler Reial.

L'any 1963 l'historiador Josep Lladonosa, que se'n va adonar del valor patrimonial, va contextualitzar-lo històricament i va plantejar-ne la rehabilitació (LLADONOSA 2007: 203) amb aquestes paraules:

> *Lleida, que ha vist com desapareixien tantes relíquies del passat, conserva, en canvi, íntegre o quasi en la seva totalitat, l'antiquíssim «cellarium regis» (...). Es tracta d'una llarga volta apuntada, situada entre la farmàcia Delmàs i la façana esquerra del Carrer Caldereries, entrant pel carrer Major. Sobre l'enorme volta de pedra, construïda sense cap mena de dubte a mitjan segle XII, descansen les cases que tenen la seva façana en el tram inferior del Carrer Caldereries (...). L'edifici va quedar mutilat quan es va construir la casa de la farmàcia Delmàs. Tal vegada és la resta d'arquitectura romànica més antiga que queda a Lleida, anterior al castell de Gardeny i, és clar, a Sant Martí, Sant Llorenç i la Seu Vella. Una construcció de gran valor històric, única pel que fa a l'arquitectura del seu temps i digna de ser rehabilitada.*

Així donava notícia l'historiador lleidatà del Celler Reial o Celler del Rei. Un edifici citat per primer cop en un pergamí de l'any 1166, pocs anys després de la conquesta cristiana de Lleida. De fet, estava molt a prop del Palau Reial que Alfons I —fill de Ramon Berenguer IV de Barcelona i de Peronella d'Aragó— tenia a la part baixa de la ciutat (LLADONOSA 2007: 202)[24]. Sorprenentment, però, dècades després de la crida de Lladonosa i malgrat la difusió que ha tingut la seva obra, el celler va experimentar l'oblit institucional i col·lectiu, que el va portar a patir, fins i tot, un procés d'ocultació, per la seva reutilització com a local comercial, cosa que en va suposar el recobriment amb capes de guix i pintura de les parets i el sostre.

Sortosament, el gran celler medieval continua encara allà, al carrer Major núm. 80, tot i que amagat, quaranta-tres anys després que Lladonosa el descrigués i en proposés la rehabilitació.[25] Així ho vaig poder comprovar veient la forma voltada del sostre de la botiga i el tipus de pedra característic que hi havia sota el guix de recobriment d'una de les seves parts (fig. 3). Per això, el setembre del 2015 el Cellarium Regis va tornar a estar present als mitjans mitjançant una entrada de blog al mitjà *Lleida.com*[26] i al diari *Segre*.[27]

Fig. 3 - El Celler Reial, un patrimoni desconegut i amagat.

L'HOSPITAL DE PERE MOLINER[28]

La localització exacta del Celler Reial va possibilitar la identificació d'un altre edifici medieval, l'Hospital de Pere Moliner (el segon que va fundar aquell cavaller, ja que abans n'havia establert un a Cappont). La documentació citada per Lladonosa qui també feia referència a l'historiador Miret i Sans en aquest tema establia que aquest segon hospital s'emplaçava just a davant del Celler del Rei. I allà és on trobem un gran edifici de 1878. Saber on havia estat ubicat l'Hospital va permetre relacionar-lo amb el conjunt de quatre arcs gòtics descoberts en les darreres dècades en els comerços d'aquell edifici.[29] Quatre arcades medievals —que Josep Lladonosa no va poder veure— situades justament on havia estat l'establiment

[23] Resulta ben gràfic al respecte el fragment d'una carta del 1843 de Manuel Fuster Arnaldo: «V. es testigo del progresivo y rápido crecimiento de una ciudad, llamada por la naturaleza, por su situación topográfica, y mil y mil causas que á nadie se ocultan, á brillar en el mapa nacional, á figurar entre los pueblos cultos; en cuanto baja un solar se eleva sobre góticas ruinas una casa de gusto moderno.» (CASALS 2000: 249).

[24] On actualment hi ha la botiga Zara.

[25] Agraïm al personal i a la cadena Wolala les facilitats donades.

[26] (MARTÍNEZ 2015c) Allà s'explica el procés que va permetre «retrobar» el Celler, quatre dècades després que Lladonosa en parlés, ja que els canvis en els comerços del carrer Major feien difícil interpretar actualment les indicacions donades en el seu moment per Lladonosa. [Consulta: 9 setembre 2015]

[27] *Segre*, 12 de setembre de 2015, p. 22.

[28] Una versió inicial d'aquest apartat va ser publicada a (MARTÍNEZ 2015d).

[29] Dos d'elles, part del mateix local, havien aparegut al llibre (MARTIN *et al.* 2007: 64-65) i una tercera a un altre (COMPANY *et al.* 2015: 20). Una quarta arcada, situada en el local contigu als dos ja citats, no ha estat mai referenciada en cap publicació.

sanitari fundat l'any 1174 pel cavaller Pere Moliner, que encara l'any 1382 funcionava en la mateixa ubicació. A més, l'observació de les seves característiques formals i tipològiques no deixava lloc a dubtes: els arcs gòtics bisellats de formes i materials similars, tot i estar en tres establiments comercials diferents (figs. 4-6), formaven part d'un mateix edifici medieval, força gran, per cert, per al que era habitual entre les cases del carrer Major.[30] A més a més, la cronologia proposada des del món de l'arqueologia per a les arcades encaixava en bona mesura amb el temps que l'hospital va ser allà. Tot això fa concloure que ens trobàvem amb tota probabilitat davant les restes del segon hospital de Pere Moliner.

Fig. 4 - Arc gòtic a la sabateria Fosco.

Fig. 5 - Arc gòtic a Zuleika Rodríguez. Té el mateix bisell que els arcs conservats a Fosco i El Genet Blau.

Fig. 6 - Arcs gòtics al El Genet Blau.

En aquest cas, les recents i progressives redescobertes i la percepció parcial de les restes medievals havia impedit relacionar-les amb la informació que Josep Lladonosa va aportar en el seu dia. És a dir, ara ja sabem que en aquella part del centre històric de Lleida es conserven restes d'un gran edifici gòtic, que cal relacionar amb l'hospital del cavaller Pere Moliner. Sens dubte un altre indubtable element d'interès patrimonial de la ciutat, desconegut com a tal fins ara per la percepció segmentada i poc contextualitzada que existia fins al moment.

CASA MOLINER-GOMAR, O DELS BARONS DE LA GRANADELLA[31]

La correcta contextualització històrica d'unes restes, d'uns elements patrimonials conservats, en efecte, permeten revaloritzar-les notablement, singularitzant-les, enriquint-les, tot tornant-li part de la seva memòria, molts cops oblidada i/o desconeguda. Això és el que ens mostra també el cas de les restes retrobades a l'edifici de la plaça Sant Joan núm. 22 i avinguda Francesc Macià núm. 15. En diferents publicacions es ressenya la presència de voltes, arcs gòtics i sostres embigats dins la botiga Artfang (Martín *et al.* 2007: 38-39; Company *et al.* 2015: 24). Un patrimoni valuós que s'ha començat a difondre des de Turisme de Lleida amb iniciatives com «La botiga dels secrets», encertada ruta per les restes arqueològiques visibles a diferents botigues i que va incloure el 2015 aquesta visita a Artfang. Altres negocis del mateix edifici contenen també altres arcs gòtics (fig. 7) i de mig punt de pedra, juntament amb elements constructius d'època moderna, majoritàriament de rajola.[32]

Fig. 7 - Arcs i voltes al Restaurant Delilleida, a l'avinguda Francesc Macià núm. 15.

[30] Sabateria Fosco, centre d'estètica Zuleika Rodríguez i llibreria El Genet Blau, tots al mateix edifici del 1878 situat entre el carrer Major, Alcalde Mestres i avinguda Blondel, considerat BCIL per la seva arquitectura eclèctica del segle XIX. Agraïm als tres establiments les facilitats donades.

[32] La primera versió d'aquest apartat es va publicar a Martínez 2015e.

[32] Inside Shoes, Restaurant Delilleida, Fuente de Soda... als quals agraïm la seva col·laboració, agraïment que també fem als propietaris del local on es localitza Artfang i a Turisme de Lleida.

Un element clau per a identificar correctament l'edifici ha estat un emblema heràldic present a la façana, l'escut dels Moliner en realitat, un dels principals llinatges de la Lleida medieval i del renaixement (fig. 8). S'hi representa una mola, o pedra circular de molí, coronada per un elm, símbol heràldic parlant, propi de la família, que durant segles va dominar el territori de la baronia de la Granadella (que també incloïa Granyena, Bovera, l'actual Bellaguarda i, durant alguns anys, Torrebesses). Ens trobem, per tant, davant la casa dels hereus del conegut cavaller Pere Moliner, que va participar en la conquesta de Lleida l'any 1149 i que, posteriorment, va destacar com a fundador de diferents hospitals. Els seus descendents —fins llavors la família havia viscut al carrer Major— es van traslladar al segle xv a la plaça Sant Joan (Lladonosa, 2007: 484). Estaven entre el reduït grup de lleidatans que més ingressos rebien al segle xv.

Fig. 8 - Detall de la façana de la Plaça Sant Joan on es veu l'escut dels Moliner.

L'any 1497 Pere Moliner, senyor de la Granadella, disposava del segon major patrimoni entre els residents a la parròquia de Sant Joan (9.140 lliures de valor). Només el superava Guerau de Montsuar, senyor de Torregrossa, amb 9.315 lliures (Bolòs, 2008: 274). Cal tenir present, com explica Josep Lladonosa, que la plaça Sant Joan, amb la reforma dels anys 1442-1444, es va convertir en el lloc preferit de residència dels poderosos de la ciutat (com els Riquer, Pou, Gomar, Martí Gralla...). Els Moliner, procedents del carrer Major, s'hi van traslladar entorn d'aquelles dates. La plaça era àmplia i estava presidida per la parròquia romànico-gòtica de Sant Joan. Allà, sota l'esguard de la Seu, es feien els mercats i se celebraven les festes més destacades de la ciutat (Lladonosa 2007: 481-491). Un lloc ideal per a una família d'aquella categoria. A més, per l'altre costat, el palau dels Moliner tenia vistes al riu Segre, el seu areny i a l'horta.

Entre els segles xvi i xviii els descendents dels Moliner van canviar de cognom diverses vegades: Queralt (principis del xvii), Àger (des de 1673), Maranyosa, Kessel (1756) i Gomar (1794). No obstant això, la nissaga era la mateixa: barons de la Granadella, amb un extens patrimoni de finques a Lleida, la magnífica residència a la plaça Sant Joan i una presència continuada en el poder local (Casals 2002: 132; Esquerda 2008: 80-81; Sánchez 2009: 26, 27 i 142).

El 1930 el pintor Miquel Roig encara va dibuixar un plànol de la plaça (Varela 2014) en què situava la llavors anomenada Casa Gomar exactament al mateix lloc on ara trobem l'edifici amb l'heràldica dels Moliner, fet que encaixa amb el que hem exposat. El palau devia ser magnífic, una mostra pública i notòria del seu poder i de la seua riquesa. El 1720 era considerada com la millor residència de Lleida, valorada en 3.000 lliures i només igualada en valor per la casa dels Queraltó, també situada a la plaça de Sant Joan. Per aquest motiu, durant la Guerra de Successió, la casa dels barons de la Granadella va hostatjar els dos candidats al tron espanyol al seu pas per la ciutat. El 1701 ho feia el Borbó Felip V —que tant va castigar després Lleida i el seu patrimoni— mentre que l'arxiduc Carles d'Àustria va estar-s'hi el 1706, quan es dirigia vers Madrid. També van allotjar-s'hi, l'any 1802, el rei Carles IV i la seva esposa Maria Lluïsa de Parma, tot viatjant cap a Barcelona amb motiu de les noces del seu fill Ferran (Casals 2002: 85, 99-101; Fernández 2003: 49-50).

Tot el que s'ha exposat reforça la importància d'aquest altre conjunt patrimonial del Centre Històric de Lleida, que es revaloritza notablement un cop se'n coneix el context històric i es fa l'esforç d'entendre com un tot, com un conjunt, les restes que hi ha en els diferents establiments de l'edifici i en la mateixa façana, les quals cal relacionar amb les dades històriques disponibles.

CONCLUSIONS

A més dels monuments emblemàtics i del patrimoni històric més conegut, a Lleida hi ha diversos elements d'interès patrimonial que o bé són ignorats per la immensa majoria de la població o bé han passat completament desapercebuts, a causa dels processos d'oblit i ocultació que han patit i que n'han alterat la percepció de l'estructura original. En altres casos, el desconeixement sobre el seu context històric també els ha restat atractiu i una veritable comprensió. Totes aquestes circumstàncies fan necessària la recerca d'aquelles dades que permetin entendre millor i revaloritzar aquest valuós patrimoni de la ciutat.

BIBLIOGRAFIA

Bolòs (2008): Jordi Bolòs, *Dins les muralles de la ciutat. Carrers i oficis a la Lleida dels segles XIV i XV*, Lleida, Pagès Editors.

Casals (2000): Quintí Casals, *El trienni progressista a la Lleida del segle XIX*, Lleida, Pagès Editors.

Casals (2002): Quintí Casals, *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions al llarg del temps (1716-1868)*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida.

Casals (2010): Quintí Casals, «Espiga y Gadea, José», dins *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles. Cortes de Cádiz (1810-1814)*, Madrid, Cortes Generales y Congreso de los Diputados.

Company *et al.* (2015): Ximo Company (dir.), Carme Berlabé, Clara López, Meritxell Niñà i Isidre Puig, *Guia de Lleida. Una gran ciutat tota per descobrir*, Lleida, Centre d'Art d'Època Moderna, Edicions de la Universitat de Lleida.

Esquerda (2008): Mateu Esquerda, «L'església vella de Sant Miquel de Granyena de les Garrigues», dins *Fites en el temps. VI Trobada d'estudiosos de les Garrigues*, Juneda, Centre d'Estudis de les Garrigues, p. 69-91.

Fernández (2003): Roberto Fernández, *Història de Lleida. El Segle XVIII*, Lleida, Pagès Editors.

Lladonosa (1972-1974): Josep Lladonosa, *Història de Lleida,* Tàrrega, Camps Calmet Editor, 2 vols.

Lladonosa (1974b): Josep Lladonosa, *Historia de la Diputación Provincial de Lérida*, Lleida, Diputación Provincial de Lérida.

Lladonosa (2007): Josep Lladonosa, *Els carrers i places de Lleida a través de la història*, Lleida, Universitat de Lleida, Ajuntament de Lleida.

Martín *et al.* (2007): Lidia Martín, Anna Oliver i Missatges, *Botigues singulars*, Lleida, Turisme de Lleida, Ajuntament de Lleida.

Martínez (2015a): Josep Manuel Martínez París, *«La Impremta»: història i disseny als Porxos de Dalt,* dins: *Lleida.com* [Consulta: 23 d'octubre 2015]. En línia: http://www.lleida.com/blog/la-impremta-historia-i-disseny-als-porxos-de-dalt.

Martínez (2015b): Josep Manuel Martínez París, *Casa Desvalls. Una fotografia per la memòria,* dins: *Lleida.com* [Consulta: 27 de juliol 2015]. En línia: http://www.lleida.com/blog/casa-desvalls-una-fotografia-la-memoria.

Martínez (2015c): Josep Manuel Martínez París, *El Celler Reial de Lleida: un patrimoni desconegut,* dins: *Lleida.com* [Consulta: 8 de setembre 2015]. En línia: http://www.lleida.com/blog/el-celler-reial-de-lleida-un-patrimoni-desconegut.

Martínez (2015d): Josep Manuel Martínez París, *L'Hospital de Pere Moliner (s. XII-XV),* dins: *Lleida.com* [Consulta: 26 de setembre 2015]. En línia: http://www.lleida.com/blog/lhospital-de-pere-moliner-s-xii-xv.

Martínez (2015e): Josep Manuel Martínez París, *Casa Moliner-Gomar o dels barons de la Granadella,* dins: *Lleida.com* [Consulta: 6 de desembre de 2015]. En línia: http://www.lleida.com/blog/casa-moliner-gomar-o-dels-barons-de-la-granadella.

Martínez i Velasco (2007): Josep Manuel Martínez París i Alberto Velasco Gonzàlez, «Els palaus episcopals», dins Company, X. (coord.), *Arrels cristianes. Vol. III. Temps d'expansió, temps de crisi, temps de redefinició*, Lleida, Bisbat de Lleida, Pagès Editors, p. 313-336.

Oliver i Prim (1995): Anna Oliver i Toni Prim, *Arqueologia. La Lleida secreta*, Mataró, Manent Edicions.

Passola (1997), Antoni Passola, *Oligarquia i poder a la Lleida dels Àustria,* Lleida, Pagès Editors.

Pleyán de Porta (1877), Josep Pleyán de Porta, *Guía-cicerone de la Ciudad de Lérida*, Lleida, Impremta Sol Torrens.

Riaño (2013), Peio H. Riaño, *Madrid protege menos Patrimonio Histórico que Nueva York*, dins *El Confidencial*, 12 de novembre de 2013. [Consulta: 3 març 2015]. En línia: http://www.elconfidencial.com/cultura/2013-11-12/madrid-protege-menos-patrimonio-historico-que-nueva-york_53197/#lpu6JJeNlUxHPYXK.

Sánchez (2009): Antoni Sánchez i Carcelén, *Els defensors de Ferran VII a Lleida (1823-1833)*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida.

Sánchez (2010): Antoni Sánchez i Carcelén, «Eclesiásticos catalanes y las Cortes de Cádiz», *Anuario de Historia de la Iglesia*, vol. 9, p. 119-140.

Varela (2014): Josep Varela, *El temps dels Roig*, Lleida, Pagès Editors.

Vilà (1982): Frederic Vilà, «Josep Lladonosa i Pujol, historiador de la configuració urbana», dins *Estudis Urbans a Lleida*, Lleida, Estudi General i Ajuntament de Lleida, p. 10-18.